

Բազմալիկի «Ուխտաւոր»-ին կը զգացնենք սիրով թէ Դրիտտոսի խաչելութեան ԺԹ. դարադարձին առթիւ հրատարակուած նոյն հանդէսի տարւոյս Սեպտ - Հոկտ. միացեալ գեղարուեստական արժէքաւոր թիւին մէջ միակ անգեղեայ կէտն էր մէկ կողմէ չկամութեան իր զգացումը՝ որ յայտնապէս կ'երեւէր Երուսաղէմի սրբավայրերուն մէջ Հայ եկեղեցւոյ վայելած առանձնաշնորհումներուն վերաբերմամբ պարզած դաղջ անտարբերութեամբը, և միւս կողմէ՝ անարգար եւ անպատշաճ իր կեցուածքը հանդէպ Հայ եկեղեցւոյ գաղափարին:

Յիշել Ս. Յարութեան տաճարի չըջափակին մէջ խաչգլխտի սրբավայրը, և խօսքն իսկ չընել հոն կանգնած հայապատկան եւ հայկական Ս. Լուսաւորչի եկեղեցիին. յիշել Ս. Կոյսին գերեզմանի սրբավայրն ի Դեթ-սեմանի եւ Փրկչին ծննդեան տաճարն ի Բեթղհէմ, և չտկնարկել իսկ՝ անոնց մէջ Հայ եկեղեցւոյ վայելած դարաւոր և պատուաբեր զիրքին, աւելի քան տարօրինակ է ինքնին. եւ այս՝ Հայու մը կողմէ՝ ինչպէս կը թուի ինքը լինել, ու Բազմալիկի նման հայագիտական ուսումնաթերթի մը մէջ:

Գալով երկրորդ կէտին, վերի երկու բառերով միայն — անարգար եւ անպատշաճ — պիտի կարենայինք որակել զայն: Հայ եկեղեցւոյն պաշտօնական տիտղոսը Էջմիածնակալն չէ եղած երբեք: Գաթրճեանէ՝ կիրքով գործածուած այդ բառը իր Միաբանութիւնն իսկ չէ ընդունած. ինչպէս տեսնուած է Հ. Ա. ի մէջ Խրիմեանի, Իզմիրլեանի, Սուրէնեանցի ընտրութեան եւ մահուան եւ ներկայ Ս. Հայրապետի ընտրութեան եւ այլ առիթներով եղած յիշատակութեանց մէջ: Իսկ Վենետիկոյ Միթարեանք, որոնց հրատարակութեանց ճակտին՝ մինչեւ Զամչեան եւ աւելի յետոյ, «Ի Հայրապետութեան Հայոց Տեսնն ...»

եւն կ'արձանագրուէր, բնու համամիտ եղած չեն այդ կոչումին:

Անհատի մը, համայնքի մը կամ Հաստատութեան մը անունը այն է՝ զոր ինքը կամ իրենները տուած են իրեն, եւ զոր այլք նոյնութեամբ կամ թարգմանօրէն ընդունած են միշտ: Հայ ազգին Եկեղեցին ի վաղուց անտի կոչուած է Հայաստանեայց, Հայոց կամ Հայ Եկեղեցի: Այսպէս ճանչցուած է անիկա իր եւ այլոց պատմութեան մէջ. այդպէս կոչած են զայն օտարներ, ի հնումն եւ այժմ. այդ է եղած իր անունը միշտ՝ կառավարութեանց, օտար եկեղեցիներու եւ նոյնիսկ համազգի քոյր հասարակութեանց (կաթոլիկ եւ բողոքական Հայերու) հետ պաշտօնական յարաբերութեանց մէջ:

Ան չի կրնար կոչուիլ Էջմիածնակալն. ոչ միայն որովհետեւ Հայրապետական իշխանութիւնը Վաղարշապատ կեդրոնանալէն առաջ ինքը դոյ էր արգէն իբրեւ Եկեղեցի, այլ նաեւ, որովհետեւ ոչ օրինական է եւ ոչ բանաւոր՝ Ժողովուրդ մը, իբրեւ կրօնական համայնք, կոչել անունովը այն քաղաքին՝ ուր կը գտնուի անոր եկեղեցական իշխանութեան կեդրոնը, ապա թէ ոչ, հարկ պիտի ըլլար զեւ կոչել զայն անուններովը՝ այն վայրերուն ուր յաջորդաբար փոխադրուեցաւ Սթոյր, Էջմիածինէ վերջ. կամ, աւելի հասկնալի ըլլալու համար, ըսենք ad hominem, թէ այն պարագային, աւելի տրամաբանական պիտի ըլլար կոչել Հայ կաթոլիկները՝ Զամմարեանք, Պերայականք կամ Վերիտոնականք, քանի որ այդ հասարակութեան եկեղեցական պետին բնակավայր կամ պաշտօնավայր եղած են յաջորդաբար այդ երեք վայրերը:

Բայց անարգար եւ անպատշաճ վարմունքէ ախորժողներ միայն իրենք զիրենք պիտի կրնային արտօնել՝ ունենալու այդպիսի ընթացք մը:

Հ Ա Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ի

Օ Ր Ա Յ Ո Յ Յ

1934 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ԳԻՆ 2 ՂՐՇ. ՊԱՂ.